

Серпак Н. Ф.

Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова

Сидорчук Т. М.

Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова

Сапун К. В.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Необхідність вивчення іноземних мов зумовлена підйомом природоохоронної діяльності, розвитком міжнародної природоохоронної співпраці. Усе це у свою чергу зумовлює потребу, зокрема, в німецько-українському перекладі публіцистичної преси на екологічну тематику. У статті авторів досліджується необхідність вивчення екологічної лексики в німецькомовному середовищі, зокрема в екологічній публіцистиці. Також проводиться обґрунтування необхідності проведення дослідження екологічної лексики, складання словників та необхідності активізації перекладацької діловитості в різних сферах застосування екологічної лексики. Авторами статті було запропоновано класифікацію екологічної лексики німецької мови в журнальному аспекті, а також створено базу журнального перекладу для екологічної лексики на базі німецькомовних журнальних статей на екологічну тему. Журнальний контекст використання екологічної лексики німецької мови відіграє досить важливу роль у поширенні передових екологічних знань серед широкої громадськості, а також є посередником проникнення екологічних неологізмів із числа виключно наукових термінів у живу повсякденну розмовну мову населення. Письмовий переклад специфічної екологічної журнальної лексики з німецької мови на українську, і навпаки, вимагає досить глибоких знань перекладача в галузі природничих наук, а також уважності, об'єктивності, багатого словникового запасу і мовної практики. У статті авторів також проаналізовано конкретні труднощі перекладу екологічної лексики з німецької мови на українську, та навпаки. Авторі проводять дослідження видів екологічної лексики та способів її запровадження в німецькомовній журнальній публіцистиці.

Ключові слова: екологічна лексика, німецька мова, журнальні статті, екологічна тематика в журнальному дискурсі, методика перекладу.

Постановка проблеми. Екологічна тематика наукових досліджень, зокрема в періодичних виданнях, є перспективною галуззю, але, на жаль, її потенціал в Україні ще не досить розкритий, адже проблема забруднення навколишнього середовища і необхідності збереження природних ресурсів стає все більш актуальною і вимагає належної уваги для забезпечення подальшої якості життя населення регіону і планети в цілому.

Предметом дослідження є журнальна екологічна лексика німецької мови. Важливості даній темі додають і глобалізаційні процеси, технологічний прогрес, зростання мобільності населення, посилення культурних зв'язків, обміну інформацією, а також зростання важливості екологічної тематики в структурі наукової діяльності німецькомовних країн, України і більшості країн світу,

як і перспектива перейняття Україною досвіду Німеччини і Швейцарії в області захисту навколишнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою даної роботи є наукові матеріали, розроблені вітчизняними та зарубіжними вченими в галузі літературознавства, мовознавства, перекладознавства, журналістики тощо. Загальні мовознавчі аспекти висвітлені в роботах таких вітчизняних учених, як: М. П. Кочерган, А. Л. Міщенко та інші [1; 5; 7]. Методологічні підходи до практики перекладу з німецької мови висвітлені в роботах таких дослідників, як Р. Т. Гром'як, А. А. Попович, С. П. Тюленев, М. П. Топер та ін. Проблеми лінгвістики тексту досліджували Ю. В. Откупщиков, І. Є. Арнольд, А. П. Брандес, В. В. Червоних, Ю. М. Караулов,

Ю. О. Лотман та ін. [2; 5; 6]. З позиції загальної філології німецької мови та лексикології проблему перекладу професійної лексики досліджували Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, А. Д. Огуй, Ф. Хейдріх та ін. [3; 4]. Разом із тим ще не досить досліджено екологічну лексику німецької мови в журнальному дискурсі.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення особливостей екологічної тематики журнальних статей.

Виклад основного матеріалу. Екологія в тлумаченні сучасних учених – це наукова галузь, що вивчає відносини біологічних організмів (особин, популяцій, біоценозів тощо) між собою і з навколишньою неорганічною природою, загальні закони функціонування екосистем різних рівнів, середовище проживання живих істот (включаючи людину).

Сучасні дослідження в області екологічної науки можна умовно розділити на ті, які стосуються залежностей і взаємозв'язків у самій природі, зокрема взаємодії живої і неживої природи, і тих, які вивчають взаємодію природи і людини.

Екологічна наука вимагає проведення збору, аналізу і перероблення інформації про її діяльність і досягнення, обмін досвідом з колегами, комунікації з громадськістю тощо, використовуючи, відповідно, специфічні терміни й іншу професійну лексику. Також у ході робочого процесу, спілкування серед екологів і наближеної до них аудиторії виникають різні професійні жаргонізми, які теж, безперечно, відносяться до специфічної екологічної лексики.

Екологічна термінологія – це масив специфічної лексики, необхідної для опису екологічних понять і явищ. Німецькомовна (як і україномовна) екологічна термінологія формувалася протягом досить тривалого часу, адже знання людини про Землю та довкілля існували в складі основних природних наук (хімії, біології, фізики та географії).

У наш час існує безліч різних думок, що визначають екологію як галузь науки, ринок праці або природний комплекс. Обговорення екологічного становища – це в значній мірі й соціально-політичне явище. Тому природно, що навколишнє середовище є сферою інтересу відразу багатьох наук, таких як біологія, екологія, економіка, соціологія, психологія, географія, правознавство і навіть медицина. Однак навряд чи екологічні дослідження були би неможливі без найважливішого інструменту – мови та її професійної лексики.

З огляду на багатство сучасної німецької мови, її широку сферу застосування, а також особливості розвитку сучасної екологічної науки важливо від-

значити, що лінгвістичні дослідження екологічної лексики в німецькій мові характеризуються множинністю об'єктів її вивчення, які поділяються на кілька типів.

За належністю до стилів і своїм забарвленням екологічна лексика німецької мови ділиться на розмовну, публіцистичну, офіційно-ділову, наукову, науково-популярну тощо.

Просторічна (розмовна) екологічна лексика сформована переважно звичайними людьми, що під впливом отриманої різними шляхами інформації цікавляться екологічною тематикою й обмінюються між собою думками або новинами. Також до просторічної лексики належить специфічний професійний жаргон екологів.

Наукова екологічна лексика може бути представлена різними професійними поняттями і термінами, що вживаються дослідниками у своїй роботі, в спілкуванні, публікаціях та звітності. Для екологічної лексики публіцистичні та науково-популярні видання є своєрідним об'єднуючим «містком», займаючи проміжне (посередницьке) становище між науковим і розмовним стилем.

Саме різноманітні публікації в разових виданнях, професійних газетах, журналах, вісниках та збірниках наукових праць, засобах масової інформації беруть на себе функцію донесення передових відомостей та результатів досліджень, що стосуються екологічної тематики, до широких верств населення і забезпечують проникнення в розмовну мову пересічних громадян тематичної екологічної лексики.

Кожна окрема одиниця лексико-семантичного поля (наприклад, поля «Екологія») повинна відрізнятися від інших одиниць того ж поля хоч на одну диференційну ознаку. Погоджуючись з українським дослідником М. П. Кочерган, відзначимо, що в реальному житті різні лексико-семантичні поля взаємопов'язані й тісно переплітаються між собою. До засобів міжпольових зв'язків належать багатозначні слова, які окремими своїми значеннями належать до різних полів. Так, наприклад, прикметники *warm* – *теплий*, *kalt* – *холодний*, *heiß* – *гарячий* тощо в одному контексті належать до метеорологічного семантичного поля, а в іншому – характеризують людські відносини. Зв'язок між полями забезпечується безперервністю семантичного простору, що об'єднує всі поля лексико-семантичної системи мови.

Однак є чимало слів, які у своєму головному значенні в німецькій мові мають точну відповідність українським, а іноді збігаються з українською мовою і мають друге значення. Разом

із тим у складі словосполучень, ідіоматичних і побутових виразів, жартів, а також в окремих другорядних значеннях ці слова несуть абсолютно різне смислове навантаження. Екологічне лексико-семантичне поле складається головним чином з термінологічної та професійної лексики. Для публіцистичних та науково-публіцистичних і журнальних текстів сьогодні найбільш характерні теми, що стосуються забруднення навколишнього середовища, природоохоронної діяльності, переробки відходів, збереження поновлюваних і невідновлюваних природних ресурсів, теми, що стосуються вивчення та розроблення безвідходних технологій і обговорення проблем взаємодії між людиною і неживою природою.

Дані лексико-семантичні поля належать насамперед до «ядра» і ближньої периферії лексико-семантичного поля, а тому найбільш насичені саме екологічної лексикою. До далекої периферії лексико-семантичного поля «Екологія» належать теми тектонічної структури Землі, структури земної поверхні та ґрунту; закони функціонування екосистем на макро-, мезо- і мікрорівні, а також ланцюги харчування; проблеми вивчення стану навколишнього середовища й охорони природи в різних аспектах, зокрема правовому, політичному, громадському тощо.

Крайньою периферією досліджуваного лексико-семантичного поля є різноманітні екологічні фактори, закономірності екологічного кругообігу, виживання організмів, природної еволюції і селекції видів, порід і сортів живих організмів людиною, вплив досягнень генної інженерії на живу і неживу природу, особливості пристосувань організмів до середовища проживання та інші навколоекологічні природні, гуманітарні та інші лексико-семантичні поля.

Лексико-семантичне поле «Екологія» межує з біохімічними, біофізичними, географічними, механічними, юридичними, суспільними лексико-семантичними полями, є великим і має велике мовно-когнітивне і комунікативне значення, адже лексика, що належить до нього, дозволяє висловлюватися на теми, пов'язані з навколишнім середовищем, природою, екологією, середовищем існування, законами взаємодії тощо, а також читати відповідну літературу, створювати публікації, ділитися й обмінюватися досвідом.

Кожен рівень лексико-семантичного поля, як «ядро», так і периферійні рівні й відгалуження, має своє комунікативне значення і особливості сфери застосування, є самостійною лексико-семантичною підсистемою, а також виконує певні

когнітивні, синтаксичні, семантичні функції тощо. Багатство і розгалуженість лексико-семантичного поля «Екологія» свідчить про суб'єктність і широту екологічної та природоохоронної проблематики, її істотність як складової частини соціокультурної взаємодії, ставлення до багатьох сфер людського буття і свідомості, а також дозволяє охарактеризувати екологію як велике дискурсивне поле.

Особливості екологічного дискурсу комунікативного простору зумовлені гетерогенністю його характеру. Екологічний дискурс є самостійним і глибоким. Екологічний дискурс має зони перетину з іншими важливими дискурсами, зокрема такими, як науковий, політичний, журнальний, публіцистичний, політичний, філософський, літературний, інформаційний тощо.

Істотну роль у формуванні в німецькій мові тієї лексики, яка характерна для екологічної та природоохоронної тематики, відіграє людський фактор, що виявляється в процесі комунікації, включаючи взаємодію німецької мови із соціокультурними, психологічними та іншими зовнішніми факторами.

З огляду на значний вплив соціокультурного контексту спілкування на екологічні теми та проблеми охорони навколишнього середовища подібна комунікація є складним комунікативним актом і утворює окремий екологічний дискурс, який включає в себе концепт, ціннісну систему, мовні засоби та ін. Тому навряд чи можна розглядати екологію окремо від мовних засобів, що застосовуються для комунікації на природоохоронну тематику.

Підвищена кількість специфічних і професійних лексико-фразеологічних одиниць та інші фактори зумовлюють існування особливого і специфічного культурного середовища та впливають на реалізацію певних комунікативних стратегій у різних ситуаціях.

Сучасна екологія – це не тільки відомості про навколишнє середовище, на базі яких створено розгалужене лексико-семантичне поле, а й дискурс, утворений в рамках низки природничих наук. Підґрунтя цього дискурсу широкі і різноманітні, адже екологічна тематика давно не обмежується тільки науковими трактатами, а й пронизує всі сфери суспільного і соціально-політичного життя різних верств населення, ставши цікавим і важливим об'єктом дослідження лінгвістики.

З огляду на форму і функціональні аспекти екологічного дискурсу можливо його позначити як безліч вербальних і невербальних актів, що

застосовуються з метою вербалізації відомостей про навколишнє середовище і впливу на громадську думку. Модель екологічного дискурсу, що допомагає усвідомити зв'язки між висловлюваннями і обставинами, в яких він був створений, має продемонструвати головні мотиви в досліджуваному тексті та визначати специфіку саме екологічного дискурсу. Дослідження моделі екологічного дискурсу дозволяє зробити висновки, що важливими і найбільш гідними дослідження сторонами екологічного дискурсивного поля є маркетинговий, науковий, філософський, інформаційний та соціально-політичний дискурс, які тісно пов'язані між собою.

Для німецькомовних країн характерно те, що вони інвестують значні ресурси, кошти і зусилля в дослідження і охорону навколишнього середовища, переконують і допомагають у цьому іншим, розуміючи те, що атмосфера, водний фонд і ґрунт не знають кордонів. Зона перетину екологічного дискурсу з науковим і публіцистичним дискурсом представлена науками про екологію і навколишнє середовище, а саме біологічною екологією, геоекологією, біосферологією, соціоекологією, інженерною екологією.

Сучасна людина є дослідником, а не об'єктом дослідження, тому часто підсвідомо вважає себе вище природи. Науковий екологічний дискурс у німецькомовному суспільстві є досить впливовим завдяки поглядам сучасної людини на світ, антропоцентричним тенденціям, а також завдяки об'єктивності

та схильності до встановлення причинно-наслідкових зв'язків між людиною та природою.

Дискурсивний аспект одночасно ріднить і відрізняє німецьку і українську мови, оскільки дискурс у різних мовах може мати певні особливості й відмінності. Тому журнальні публікації на екологічну тематику набули неабиякої суспільної популярності, зігравши одну з провідних ролей у становленні екологічної свідомості німецькомовного суспільства. Дослідивши головні дискурси, які впливають на ідеологічний аспект екологічного дискурсивного поля, помічаємо, що функціональна специфіка та поліфонічність екологічного дискурсивного поля у свою чергу його модифікує, сприяючи його плінності, постійному розширенню і доповненню.

Висновки і пропозиції. Розгляд екологічної тематики з різних точок зору як історично сформованої галузі знань, сфери наукових досліджень, а також літературної та публіцистичної тематики дозволяють представити екологічну лексику комплексним об'єктом лінгвістичного дослідження в перекладацькому аспекті і зробити необхідні висновки, що формує передумови для дослідження особливостей і методології перекладу екологічної лексики німецькомовних журнальних статей на українську мову. Нині ця наукова галузь є не тільки перспективною, але й суспільно, економічно і політично значущою для України, німецькомовних країн і світу, є предметом обговорення в ЗМІ, на наукових заходах, у побуті, в суспільстві тощо.

Список літератури:

1. Боднар О. М. Полісемія та омонімія в німецькій терміносистемі екології. *Мовні та концептуальні картини світу* : зб. наук. праць. Київ : ВПЦ Київський університет, 2010. Випуск 30. С. 276–280.
2. Боднар О. М. Система організації німецької екологічної термінології. URL: http://philology.knu.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2011_38/068_074.pdf (дата звернення: 20.08.2018).
3. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник для студентів вищ. навч. закл. Чернівці : Видавничий дім «Букрек», 2014. 640 с.
4. Ладченко М. М. Словотвір англійських запозичень у німецькій мові. *Діахронічне, типологічне і контрастивне дослідження германських, романських і слов'янських мов (семантика й словотвір)* : матеріали Міжнар. наук. конф. Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2001. С. 134–138.
5. Лалаян Н. С., Подвойська О. В. Порівняльна граматики німецької та української мов / *Vergleichende Grammatik der deutschen und ukrainischen Sprache* : навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. Вінниця : Нова Книга, 2013. 224 с.
6. Сапун К. В., Селезньова Р. В. Огляд публіцистичної екологічної лексики німецької мови у перекладацькому аспекті. *Вчені записки ТАННУ імені В.І. Вернадського*. 2018.
7. Селезньова Р. В., Сапун К. В. Лексика міжнародного туристичного бізнесу як дискурс. *Міжнародна наукова конференція «Мова і культура» імені проф. Сергія Бураго*. 2020.

Serpak N. F., Sidorchuk T. M., Sapun K. V. FEATURES OF ECOLOGICAL VOCABULARY OF MODERN GERMAN LANGUAGE

The need to learn foreign languages is due to the rise of environmental protection activities, the development of international environmental cooperation. All this, in turn, necessitates, in particular, the German-Ukrainian translation of the publicistic press on environmental topics. The authors' article examines the methodology

for studying environmental vocabulary in the German-speaking environment, namely in environmental journalism. It also substantiates the need for a study of environmental vocabulary, compilation of dictionaries and justifies the need to activate translation efficiency in various fields of application of environmental vocabulary. The authors of the article proposed a classification of the ecological vocabulary of the German language in the journal aspect, and also created a journal translation base for ecological vocabulary on the basis of German-language journal articles on an ecological topic. The journalistic context of the use of the ecological vocabulary of the German language plays an important role in the dissemination of advanced ecological knowledge among the general public, as well as mediating the penetration of ecological neologisms from exclusively scientific terms into the lively everyday spoken language of the population. Written translation of specific ecological journal vocabulary from German into Ukrainian and vice versa requires a sufficiently deep knowledge of the translator in the field of natural sciences, as well as attentiveness, objectivity, a rich vocabulary and language practice. The authors' article also analyzed the specific difficulties of translating environmental vocabulary from German into Ukrainian and vice versa. The authors conduct research on the types of environmental vocabulary and ways of its introduction in German-language journalism.

Key words: *ecological vocabulary, German, journal articles, ecological topics in journal discourse, translation technique.*